

Милица Б. Мојсиловић¹

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Центар за научноистраживачки рад²

<https://orcid.org/0000-0003-0345-1029>

ГРАД(ОВИ) У ЛИРСКИМ ЗАПИСИМА МИЛОСАВА ТЕШИЋА

„Ти окрајци од сновиђења трепте од чежње за преобликовањем у сликовну пуноћу” (Тешић 2002: 43).

Основна намера рада јесте сагледавање симптоматичног саодношења лирског субјекта и града на примеру лирских записа *Са станишћиа брезових дедова* Милосава Тешића. Град је у поменутом делу представљен као антипод завичају, па је иницијално означен као негативан ентитет. Лирски субјект настоји да кроз повратак природи свог родног краја оснажи своје аутентично постојање, које је у градском окружењу угрожено. Међутим, унутар структуре лирских записа могуће је уочити формирање још једног, сасвим другачије конципираног града.

Кључне речи: Милосав Тешић, Са станишћа брезових дедова, град, природа, завичај, имација, Богдан Богдановић

1. Уводне напомене

Снажан симболички потенцијал којим се одликују лирски записи *Са станишћиа брезових дедова*, резултат је уједињавања најпрепознатљивијих поетичких претпоставки Милосава Тешића у језгровит, лексички разнородан и богат прозни текст. Он у себи окупља и сажима све што је, у погледу тема и мотива, расејано у бројним Тешићевим песничким збиркама. Поетика лирских записа јесте својеврсна поетика отворених спискова и каталога, непрегледних именика фитонима, чиме се посебно наглашава улога свеукупне флоре (западне) Србије у Тешићевом стваралаштву. Предано сакупљена таксономија биља које фигурира у поезији Милосава Тешића, кроз лирске записе узмиче пред најразличитијим називима гљива, па се тако један од њих нашао и у самом наслову дела – брезови дедови. Именовање гљива има веома значајно место у лирским записима, па су тако читави одељци унутар текста посвећени повезивању њихових народних и латинских назива. Наратив о покушају лирског субјекта да успостави равнотежу у самом себи, док се налази у

---

¹milica.mojsilovic@filum.kg.ac.rs

² Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2022. години број 451-03-68/2022-14/200198).

расцепу између два ентитета, града и природе, проткан је елементима фолклорне матрице, митских представа и усменог песништва. Једна од доминантних тема дела *Са сџанишиџа брезових дедова* јесте сећање које се призива на простору завичаја, док „споља” прети бука модерног света. Сцена која приказује пропадање старих сеоских зграда, утонулих у, како то сам Тешић каже, злобиље³, на симболичком плану кореспондира са једном од најистакнутијих претпоставки његове поетике, а то је стално „сусретање” са Србијом – и то са Србијом као кућом коју обраста коров.

Лирски записи *Са сџанишиџа брезових дедова* Милосава Тешића у целости су посвећени теми бег из града и повратка у завичај и његов претежно шумски амбијент. На први поглед, град је одмах одређен као негативан ентитет унутар кога се губи аутентичност постојања. У настојању да се таквим претећим, уништитељским акцијама града одупре, Тешићев лирски субјект одлази у просторе из којих је поникао, како би поново освестио своје суштинско утемељење које је у тесној вези са природом родног краја. Стални преласци из домена реалног у области ониричког, сањаног, одвијају се пред читаоцем суптилно, готово неприметно, не реметећи идејне поставке дела, па и онда када сања – доживљаји лирског субјекта уочавају се подједнако стварним. Игра заборав и сећања уочена је као још једна важна тема којом је прожета садржајно-мотивска структура лирских записа Милосава Тешића. Примећеним учесталим бинарним опозицијама представљеним паровима као што су град/село (природа) и лоше/добро, придружује се и заборав/сећање (памћење). Раздвајањем ових парова добила би се два симболичка низа на којима су засноване поетичке претпоставке целокупног дела: 1) град – лоше – заборав и 2) село (природа) – добро – сећање (памћење). Уколико би се наведени низови трансформисали у два скупа, у њиховом заједничком пресеку нашао би се лирски субјект у свом трагању за истинским начином живљења, односно личним *скрасишиџем*. Град са којим не успева да се саживи представља за лирског субјекта поље у коме се одвија тескобна садшњост, па стога он идеалан излаз из своје позиције види у специфичном „временско”-просторном премештању у завичај, који је истовремено сагледан као извор обнављачких снага на коме ће се биће субјекта ојачати, евоцирајући прошла времена и бројне успомене. Градски живот и сам град у Тешићевим лирским записима приказани су фрагментарно, па стога читалац нема увид у то када почиње субјектово суочавање са осећањем нелагоде у вези са урбанитетом. Где је место прелома у субјектовом перципирању града и сопственог положаја у њему? Да ли је боравак лирског субјекта у граду од самог свог почетка одређен као неподношљив или је то у неком кључном моменту постао? Ова питања скривена су у структурној организацији текста, која одсуством хронолошке линеарности, онемогућује приступ употпуњеној слици градског живота. Она дозвољава да се допре само до оних мотива у којима је град апсолутни антипод завичаја и лепотама природе. Такође, читалац нема могућност да унутар градског простора, онаквог какав је он дат у тексту лирских записа, уочи постојање двеју симболичких зона о којима говори Богдан Богдановић: „Све у свему, у сваком граду постоји веома много делимита-

3 Као део програма Сусрети са ствараоцима, 30. 5. 2022. Универзитет у Крагујевцу угостио је академика Милосава Тешића и организовао трибину под називом „Разговор са академиком Милосавом Тешићем, песником”. Том приликом М. Тешић је говорио о најважнијим одликама свог стваралаштва.

ција у којима се сустичу две зоне: зона прошлости и зона садашњости. Понекад су те зоне физички одређене и материјално видљиве, понекад су много теже видљиве, или сасвим невидљиве” (BOGDANOVIĆ 1976: 37). Код Тешића као да је дошло до својеврсног раздвајања ових зона, па је тако зона садашњости у значењској корелацији са територијом града, док се зона прошлости трајно везује за рејон западне Србије, где је лоциран завичајни простор лирског субјекта. Међутим, оно што је потпуно неочекивано у контексту паралелног, контрастивног сагледавања града и природе јесте формирање још једног, имагинарног града, града-тврђаве као ентитета који своје усредиштење проналази у природи. У таквом тешићевски конципираном граду, нема људи. Дакле, као противтежа граду из кога се бежи, поставља се имагинарни град унутар кога се проналази, барем привремено – уточиште.

2. Сударање лирског субјекта са градом

Недостајући део *Са стјанишћа брезових дедова*, који би се бавио градским животом лирског субјекта, понудио би одговор на кључно питање: због чега је његов однос са градом симптоматичан? Из неколиких сегмената у којима је градски простор приказан, произлази да је основна препрека немогућност саживљавања субјекта са градским окружењем, које он доживљава као претеће, као угрожавајуће по сопствено постојање у њему. Дакле, простор града се перципира као онај који раскида везе са свим оним категоријама које чине јединствен облик егзистирања човека. Наизменично смењивање слика завичаја и слика града, посредно, али ипак упечатљиво успевају да разоткрију симбологију једног и другог простора, те разлоге због којих се један сматра домом, а други опасношћу.

Када год говори о природи и просторствима којима је завичај обухваћен, лирски субјект користи представу круга, који својом безбедном затвореношћу штити све оно што је изгнано из града и за чим он сам чезне. Иако је линија круга граница, она је истовремено и веома пропустљива, па лако дозвољава субјекту да је прекорачи. Ступити унутар оквира круга, који симболизује свет природе, значи избавити се од тескобе и стешњености града и истовремено осетити пуноћу свог постојања. Насупрот свету природе, у лирским записима М. Тешића град је истакнут као контрапунктни ентитет⁴. То је нарочито уочљиво у оним деоницама текста које описују непосредни сусрет, односно „сударање” лирског субјекта и града: он се судара са градом, али се и град судара са њим. Дакле, потпуно супротно од начина на који се одвија његово саодношење са природом, контакт субјекта са градом је груб, назначен присуством бројних објеката чији се оквири формирају у оштрим ивицама (коцке, квадрати, ромбови) и који непријатељски гледају човека. Линије ових објеката такође су, у симболичком кључу, једна врста границе. Међутим, за разлику од линије кружнице која обавија простор природе и која дозвољава да буде пређена, ове линије-ивице својом оштрином као да подржавају и продубљују раздор између лирског субјекта и града. Простор који је у целини обележен таквим „оштрицама”, перципира се као непријатељски настројен, јер представља опозицију

4, „...граду и свеукупном урбанитету, Тешић посвећује мало текста, али довољно да изрази негативан садржај градског живота: нелагоду и тескобу, деформитет и ругобност вештачке средине” (ĆOSIĆ VUKIĆ 2005: 83).

пријемчивости природе, оличеној у бројним симболичким модификацијама круга. Лирском субјекту у објектима градског инвентара недостаје та кружна, заштитничка форма која би му и у граду омогућавала осећај присуства природе. Одсуство тих пријатељских, прихватајућих знакова у простору града, подстиче затварање лирског субјекта у свет сопствене имагинације и успомена на родни крај. Баријера коју он сам подиже, мора бити непропустљива како би га заштитила од урбаног коме он не припада. „Ако је град-симбол стварно смањен аналогон света, на средини између космоса и човека, он се, у неку руку, може схватити и као дидактички модел који омогућава боље разумевање човекове ситуације” (BOGDANOVIĆ 1976: 47). Поглед града усмерен ка лирском субјекту недвосмислено је нападачки, хладан, заогрнут у бетон и гвожђе. Нема ни трага од благог, заштитничког, фамилијарног погледа биља. Слика младих дрвореда ограђених полукружно савијеним шипкама говори о инвазивним намерама града који својим неограниченим протезањем у простору настоји да сузбије природу и омеђи је урбаним реквизитима. Напомена да око младих стабала постоји гранична полукружна форма, представља микроплан дешавања када се има у виду однос град/природа, тј. град/село. Осим тога, та слика свакако упућује на осећања лирског субјекта и његово положај у градском окружењу уопште. Град се, баш као гвожђе око младих стабала, савија око њега стварајући копију кружнице која обавија свет природе. Уместо да га штити, ова урбана кружница само још истакнутије саопштава лирском субјекту о његовом неприпадању тој средини. Из његове перспективе, град је жижа која искривљује некадашње вредности, стога му се не може приписати завичајност. На простору који се квалификује као „град” потпуно изостаје она врста јединства истовременог постојања човека и амбијента који га окружује, изостаје њихово саживљавање у овде-и-сада тренутку. Из те ситуације израста жеља лирског субјекта да се периодично враћа једином истинском завичају – сеоском амбијенту и природи.

„Са благвиним коралима у глави, заобилазећи аутомобилско-контејнерску скаламерију и бетонске арле, тумарам, понекад, кроз осветљене тунеле улица, чешући се о зидове зграда. Трудим се да, у метежу, не најашем на одбрамбене металне штапове и студиће, што су побдијени и забетонирани у тротоаре испред радњи и установа, или на полукружно савијене шипке око младих садница у дрворедима. Настојећи да не закачим коцке, квадрате и ромбове којекких других браника, избегавам, колико се може, сударање са светом помешаних нарави, са умораном људском масом, усковиланом у непредвидљивој мешавини благих и opakих ћуди...” (TEŠIĆ 2002: 28).

Наведени одломак сведочи о изузетно отежаном кретању лирског субјекта кроз градски простор, што је условљено бројношћу свих претходно поменутих објеката који се карактеришу својим оштрим ивицама. Одједном, све те ивице почињу да се доводе у везу са наравима људи – становника тог града – и да се у њих претапају. Дакле, Тешићев лирски субјект на овом месту дискретно оставља признање о свом изопштеничком положају, због кога се чак и његово кретање не оспољава у сопственој визури као кретање, већ као тумарање и сударање на сваком кораку. Он допева тако у специфичну врсту онтолошког процепа: и сам је становник града, али таква неприлагођеност условима живота у њему, у сваком погледу га опомиње да

му истински не припада. Према Доскијадису (1982: 111), прави човек град увек је одређивао човек својом способношћу да се у одређеном временском интервалу, а увек у току истог дана, креће у одређеном простору. Уколико је такво смислено кретање спречено, онда се и концепт градског простора у свести онога ко не може да га спроведе значајно мења и нарушава. Истовремено, потребно је истаћи и могућност да лирски субјекат у тренуцима свог сударања са градом и његовим становницима, освешћује страх да би у неком тренутку даљег препуштања урбанитету и сам могао постати један од њих. Стога је, ради очувања властитог аутентичног бића, било неопходно иступити изван граница града у потрази за природом и миром који она обезбеђује. У свести лирског субјекта тада отпочиње процес осипања симбологије града, њене трајне дезинтеграције, о којој говори Богдановић:

„...град истрајава у свом достојанству само док има довољно унутрашњих имагинативних конструкција које га подржавају и као град-личност, и као град in abstracto. Оног тренутка када ове унутрашње конструкције почну да се колебају, кад отпочне осипање система слика и симбола, почиње и стварно нестајање града, без обзира што он и даље физички егзистира и расте” (BOGDANOVIĆ 1976: 38).

Како лирски субјект више није био у стању да простор града идентификује као „свој”, имагинативне конструкције попуштају и чине да се град расточи кроз појединачне слике тумарања⁵ улицама и сударања са различитим облицима оштрих ивица, након чега се он повлачи у безбедне кутке свога завичаја. Ипак потпуно неслућено, фрагменти разбијене имагинативне конструкције једног града, стопиће се у визији сасвим другог и другачијег.

3. Чудесни шумски град као одбрамбени механизам лирског субјекта

„Човек хода три дана између дрвећа и камења. Ретко му се поглед на нечему заустави, и то само кад нешто препозна као знак нечега другог...” (KALVINO 1995: 4).

Бег из града и његове добробити по лирског субјекта приказани су кроз казивање о доласку у шумске пределе, Амбарине⁶ и Осој. Већ приликом првог сусрета са шумама завичаја, ослобађају се имагинативни потенцијали субјекта, који делиће својих разрушених конструкција о граду распоређује и пречишћује од претходних њихових значења, након чега их транспонује у специфично, донекле бајковито виђење пејзажа којима је окружен. Како наводи Богдановић (1976: 38), град је ентитет који се може структурално рашчланити и пресликати само уз помоћ маште. Да је субјект у том првом тренутку одвојености од града и даље био под утиском тамошњег гушећег и спутавајућег амбијента, видљиво је у његовој првој имагинативној пројекцији која се одвија у Амбаринама: „Амбарине се преобрази-

5 „...геометријски зацртану улицу, која је урбанистичким планом одређена као место, шетачи својим присуством и кретањем претварају у простор” (OŽE 2005: 77).

6 „Ломатајући се по Амбаринама, запитао сам се откуд да се та шума, одсечена од околних заселака, без пута и пута, и тек с једном заравнином, тако зове. Ко ли је и кад ту имао амбаре, спремнице за жито? [...] Шума низ коју се не може ни честито сићи а камоли изаћи наследила је и очувала име у чијим и језичким и дрвеним окнима, сјајећи у житном мраку, дремају хрпе пшеничног, ражаног, зобеног и кукурузног зрнеља” (TEŠIĆ 2002: 44).

ше у огромну крчму срушеног крова, са чијих су проваљених подова, разјапљених зидова и таванице поломљених ребара падају, гасећи се лампе и фењери” (TEŠIĆ 2002: 44–45). Међутим, недуго потом отпочиње процес саживљавања између лирског субјекта и природе, при чему се он ослобађа нелагоде коју је понео са собом из урбане средине. Потребно је истаћи један особен начин на који се то повезивање одвија – то је тактилни контакт. Након што је одбегао из непријатељског терена у коме су готово све површине оштре и назубљене, лирски субјект оспољава своју потребу да дотакне поједине примерке биља и гљива, како би се уверио да сада заиста припада једном суштински другачијем простору. Из тог разлога се на махове понављају сцене у којима он посеже за раличитим врстама гљива како би додирнуо њихову глатку површину. Символички потенцијал тих кадрова није на први поглед уочљив, али својим учесталим понављањем индиректно се намеће и разоткрива његова важност у контексту потраге лирског субјекта за местом у коме ће пронаћи своје скрасиште од претећег урбанитета.

Поглед Тешићевог субјекта управља се према столетним шумама. Захваљујући својој дуговечности, дрвеће поникло на простору завичаја сагледано је као константа у временској вишедимензионалности. „Шумско око” запамтиће посету лирског субјекта исто онако јасно као што памти личности и догађаје од Првог српског устанка па наовамо. Дугорочном памћењу биља и његовом спокојном постојању супротстављено је краткорочно људско памћење унутар хаотичне, фрагментарне егзистенције на урбаном терену. Како је претходно већ речено, тешићевски схваћен простор завичаја смештен је у кружну формацију света природе. Међутим, с обзиром на слојевитост коју поседује, можда би требало говорити не о једној јединој кружници која омеђује завичај – већ о концентричним круговима чији је центар, како и наслов дела упућује, на станишту брезових дедова. Реалном свету природе лирски субјект придружује фикционални, имагинарни свет сачињен од памћења биља. Ни најмање не изненађује чињеница да и тај свет поприма кружне обресе. Оно што изненађује јесте крајња форма изнедрених сећања – она би сачињавала град, ентитет који је на почетку лирских записа негативно означен и од кога је лирски субјект и одбегао. Ипак овако осмишљен имагинарни град имао би сасвим супротна својства и послужио би му као нека врста тврђаве, одбрамбеног бедема који би штитио простор његовог уточишта, скрасишта, испуњавајући га сећањима на славне тренутке националне историје.

„Шта ли је све прохујало, пропуцало, протутњало кроз њихове уши, шта ли зујало, цвркулало, грактало и хуктало у њиховим крошњама. [...] Кад би те букве, којим чудом, изручиле из магацина својих мемоара упамћену грађу, подигао би се, у великом кругу око њих, чудесан град. Градила би се та варош уз тутњаву: окићену ситним цвећем од зузукa и цвркута; праћену злослутним трубама дугих хукова; испросецану перорезима разноликих цика; распорену кратким и дугим ножевима реских пискова различитог порекла; раскомадану узвитланим сабљама свакојаких кричања. Од пушчаних ватри и митраљеског штектања уобличиле би се улице и освануле у разлистаним челичним дрворедима, чинећи уличну мрежу што се слива ка центру те заглушујуће насеобине” (TEŠIĆ 2002: 54).

Наведеним одломком доминирају снажна аудитивна стилска обележја, употребље-

на у циљу евоцирања бројних битака којима су простор завичаја, а са њим и његова природа, сведочили кроз векове. Субјектова имагинација, дакле, води се звучним, чулним, које је у природи додатно интензивирано као последица одласка из града. Тако су, парадоксално, напуштање урбане средине и здруживање са светом природе, подстакли стварање специфичне имагинарне формације, која сасвим јасно поприма обресе града. На тај начин се исказује дефинитивна немогућност субјекта да се трајно одвоји од града: чак и када се налази у простору свог новопронађеног скрасишта, његово мишљење се гради у оквирима урбанистичког концепта. Додуше, у том његовом сагледавању завичаја-као-града-тврђаве стапа се архитектонско решење утврђења, које својим зидинама штити унутрашњи простор, са кружном граничном линијом која код Тешића омеђује свет природе. Стога би овако замишљен „град”⁷ имао позитивна, заштитничка својства, сасвим супротна онима која су лирског субјекта натерала да из града оде. Већ је приказано како се помоћу тактилног успоставља примарна повезаност између субјекта и природе, а сада се уочава присуство звучног елемента као градивног када је у питању имагинарни чудесни шумски град. Избор аудитивне компоненте као кључне за фантазмагоричну израђу новог града, упућује читаоца на то какав она феномен представља у савременом граду. Према Богдановићу (1976: 34–35), у модерном граду све је мање звукова који могу имати неког универзалног, пра-природног смисла. Величина градова и висина зграда разбија ветрове. Старих и прастарих шумава више нема, а све је више нових звукова, продорних парајућих урлика које производи модерна градска техника. Овде Богдановић већ залази у простор митског и епског, а на његовом трагу је и Тешићев лирски субјект, који памћење биља везује за звучне надражаје, од којих је сваки у значењској корелацији са мотивима националне историје, препуне одиграних битака. Процењујући старост шуме, субјект закључује да сигурно памти догађаје од Првог српског устанка наовамо. Мора се имати у виду тренутак у коме Милосав Тешић ствара своје лирске записе. Они су објављени 2002. године, дакле само три године након НАТО бомбардовања. Стога је управо ова агресија последње што шума памти.

„Од вишедеценијских проламајућих тутњева канонада обликовала би се главна улица. Учестали ехови концентрисаних артиљеријских паљби расцветали би се у авеније. Главни трг, изграђен од застрашујућих одјека ракетних експлозија, купао би се у ружичњаку, у перивоју пуном џиновских ружа, што бујају под дејством осиромашеног уранијума” (ТЕШИЋ 2002: 54).

Реминисценција на последње велико национално страдање уткана је у субјектово казивање о визији специфичног града, чији се имагинарни темељи уздижу над шумама његовог завичаја. Дакле, успомоћ мотива града подигнутог усред природе, лирски записи прожети су Тешићевом имплицитном поетиком, флоралном поетиком удруженом са поетиком сећања. Такав чудесни град постаје не само чувар успомена из прошлости лирског субјекта, његова главна улога огледала би се и у очувању сећања на најзначајније догађаје из српске историје. Премда имагинаран,

7 „...један град, сопствени град, каткад може емотивно-интуитивно бити пребачен у ирационалну визију града уопште. Град-симбол је, у том случају, имагинативна кондензација митског схватања града и његовог места у времену и простору” (BOGDANOVIĆ 1976: 45).

овај град за лирског субјекта је ентитет много стварнији од града из кога је избегао. Уочено је како се у одређеном тренутку симболичка конструкција једног града расточила, а сада се може говорити о употреби њених фрагмената ради успостављања једне снажније симбологије. Када каже да се, приликом провлачења испод брезових грана очешао о њихову кору, лирски субјект призива и у сопствену и у читаочеву свест слику сударања са урбаним објектима, о чему је претходно већ било речи. Међутим, ово „сударање” са природом не изазива никакву nelaгодност. Штавише кретање субјекта кроз простор завичаја и његових шума одвија се као по неким већ утврђеним путањама, без тумарања које је карактерисало кретање по граду. Опис се наставља кроз слике старе сеоске школе и напуштене штале, чије су зидове већ пригрлиле зове, џенарике и коприве – зლობиле, како га назива Тешић, које се увек прво појављује у близини напуштених грађевина. Овиме се разоткрива још један разлог због кога је лирском субјекту (али и свима онима којима у наслеђе оставља своје лирске записе) потребан имагинарни град-тврђава. Зато што простору његових најранијих успомена, оном на коме је утемељено скрасиште, прети опасност од пропадања, од ишчезнућа услед немара.

„У биљном именику давнашњег школског дворишта, у које сам већ зашао, разазнајем орахе, џенарике, јабуке, крушке, трешње, дудове, шљиве... Одавно је то биље, међутим, препуштено само себи: коров га већ подастире и обузима – заскачу се у његове рачве павит и дивља купина. Ораси се суше, дудове обраста сивкастожућкаст лишај, трешње луче мрконаранчасту смолу... Плашће врбових и зовиних крошњи затвара поток у зеленкасти мрак” (ТЕЏИЋ 2002: 85).

На овај начин представљена је дискретна напомена о нужности буђења свести: еколошке, историјске, културне. Сада, двадесет година након објављивања лирских записа, она звучи као део некакве утопијске замисли коју је донео почетак XXI века, али која се у пракси испоставила као неостварљива. Сусрет са сликом старих зграда утонулих у сплетове различитог биља, као да је навео лирског субјекта да на том месту заустави своје кретање кроз завичај; као да га је призор пропадања подсетио на то да он упркос блиској повезаности са природом и њеним становницима – припада и граду из кога је отишао, он у себи носи концепт града који, како се могло видети, пројектује на окружење. У том кључу треба тумачити изненадни страх лирског субјекта да својим даљим присуством, а нарочито погледом, не наруши правилност успостављену у свом скрасишту. То онеспокојавајуће осећање потиче од његовог уверења да би гледајући природу очима града, тешићевски речено „сузним оком света”, могао у њу пренети хаотичност и егзистенцијални немир урбанитета – од којих је и тражио спас. „Све је крхко и осетљиво” (2002: 114) тврди лирски субјект, одлучан да и од самог себе сачува последње упориште пуноће властитог бивствовања.

4. Повратак лирског субјекта првом граду

„Они урбани преносе урбано са собом, макар им урбаност и не припадала!”
(LEFEVR 2011: 104).

Након што се лирски субјект суочио са самим собом као носиоцем урба-

ног, као могућом опасношћу која прети природи завичаја, помирио се са нужношћу свог повратка у град. Ту се, дакле, оспољава сав трагизам Тешићевих лирских записа: лирски субјект искорачује из урбанитета како би оснажио повезаност са светом природе. Међутим, достизање жељеног стања саживљености са природом кулминира субјектовом свешћу о томе да јој он, као човек града (иако је то све време покушавао да оповргне), може нашкодити и самим својим присуством. Он стога добровољно напушта своје скрасиште, сагледавајући га као не само природни резерват, већ и као простор на коме се чувају његове успомене. Из тога произлази да Тешићев лирски субјект нигде не може пронаћи место коме у потпуности припада. Град га повређује својом хладноћом и оштрином, непријатељским погледом. Са друге стране, свет природе му допушта да се са њим сроди, да се у његовим оквирима осећа прихваћено, али субјектова самоспознаја изводи га, на крају, изван њих. Исказана бојазан о сопственом деструктивном утицају у вези је са дубоко нарушеним међусобним односом града и природе, као његовог окружења. Према Луису Мамфорду (2001: 529), очување регионалног фонда зелених површина од великог је значаја за културни развој градова. Уколико се тај зелени оквир уништи, неминовно долази до сушења и ишчезавања градова, јер постоји симбиотски однос између града и његове околине. Данас је тешко очувати ту равнотежу, што је последица незаустављивог ширења паразитског урбаног ткива. У том погледу, може се говорити о још једном страху који опседа субјекта: да ли ће се град толико проширити да ће у неком тренутку моћи да својим оштрим ивицама пробије кружну линију која обавија простор његовог завичаја? Његово враћање у град представљало би у том случају израз безнађа и немоћи да на било који начин овај процес⁸ заустави.

Најупечатљивији доживљај свог повратка у град лирски субјект саопштава кроз следећи исказ: „Малакса дневно видело: обмота се фебруарска вејавица око самачког хотела у Дубровачкој улици, око бетонског здања од тринаест спратова, уског и сивог – обмота се као змија око штапа” (TEŠIĆ 2002: 69). Слика хотела сведочи о још изразитијој изолованости Тешићевог лирског субјекта. Читаво здање хотела приказано је тако да га читалац може замислити као кулу средњовековног замка у којој је утамничен неки осуђеник. Хладноћа, која је у лирским записима већ примећена као стално обележје градског простора, овог пута је оприсутњена помоћу мотива змије, чврсто обмотане око зграде хотела. Према Богдановићу (2007: 51), појава мега-градова који су почели да гутају природу, али и саме себе, донела је својеврсну злу слутњу и визију у којој су се ови градови перципирали као митска чудовишта. Уколико је и лирски субјект свој град видео као митско чудовиште, онда је посредни поново започет процес изградње имагинарних конструкција у оквиру којих се таква визија остварује. То је доказ да се у њему симболија града поново успоставила. Може ли чудесни шумски град опстати пред нападима градамитског-чудовишта?

8 „Кад је [предграђе] једном изгубило те карактеристике, престало је да буде уточиште за бекство из града и постало је део прождрљивог велеграда, 'града са пипцима', који се ширио све до удаљених слободних простора и шума, што је само по себи доказ његове пренатрпаности” (MAMFORD 2001: 537).

5. Закључак

У настојању да се одупре претећим акцијама града, Тешићев лирски субјект одлази у просторе из којих је поникао, како би поново освестио своје суштинско утемељење које је у тесној вези са природом родног краја. Градски живот и сам град у Тешићевим лирским записима приказани су фрагментарно, па стога чита-лац нема увид у то када почиње субјектово суочавање са осећањем нелагоде у вези са урбанитетом. Оно што је неочекивано у контексту паралелног, контрастивног сагледавања града и природе у делу *Са стаништима брезових дедова*, јесте форми-рање још једног, имагинарног града, града-тврђаве као ентитета који своје усреди-штење проналази у природи. Као противтежа граду из кога се бежи, постављена је имагинарни град унутар кога се проналази, барем привремено – уточиште. Из перспективе лирског субјекта, град је жижа која искривљује некадашње вредности, стога му се не може приписати завичајност. Како лирски субјект више није био у стању да простор града идентификује као „свој”, имагинативне конструкције попу-штају и чине да се град расточи кроз појединачне слике тумарања улицама и суда-рања са различитим облицима оштрих ивица, након чега се он повлачи у безбедне кутке свога завичаја. Ипак потпуно неслућено, фрагменти раздијене имагинативне конструкције једног града, стопиће се у визији сасвим другог и другачијег. Теши-ћевски схваћен простор завичаја смештен је у кружну формацију света природе. Међутим, с обзиром на слојевитост коју поседује, можда би требало говорити не о једној јединој кружници која омеђује завичај – већ о концентричним круговима чији је центар, како и наслов дела упућује, на станишту брезових дедова. Реалном свету природе лирски субјект придружује фикционални, имагинарни свет сачи-њен од памћења биља. Ни најмање не изненађује чињеница да и тај свет поприма кружне обресе, али необична је крајња форма изнедрених сећања – она би сачиња-вала град, ентитет који је на почетку лирских записа негативно означен и од кога је лирски субјект и одбегао. Ипак овако осмишљен имагинарни град имао би сасвим супротна својства и послужио би му као нека врста тврђаве, одбрамбеног бедема који би штитио простор његовог уточишта, скрасишта, испуњавајући га сећањима на славне тренутке националне историје. Такав чудесни град постаје не само чувар успомена из прошлости лирског субјекта, његова главна улога огледала би се и у очувању сећања на најзначајније догађаје из српске историје. Премда имагинаран, овај град за лирског субјекта је ентитет много стварнији од града из кога је избегао. Међутим, сусрет са сликом старих зграда утонулих у спетове различитог биља, као да је навео лирског субјекта да на том месту заустави своје кретање кроз зави-чај; као да га је приказ пропадања подсетио на то да он упркос блиској повезаности са природом и њеним становницима – припада и граду из кога је отишао, он у себи носи концепт града који, како се могло видети, пројектује на окружење. Из тога произлази да Тешићев лирски субјект нигде не може пронаћи место коме у потпу-ности припада. Град га повређује својом хладноћом и оштрином, непријатељским погледом. Са друге стране, свет природе му допушта да се са њим сроди, да се у његовим оквирима осећа прихваћено, али субјектова самоспознаја изводи га, на

крају, изван њих.

Цитирана литература

- BOGDANOVIĆ 1976: BOGDANOVIĆ, Bogdan. *Urbs & logos: ogledi iz simbologije grada*. Niš: Gradina, 1976.
- BOGDANOVIĆ 2007: BOGDANOVIĆ, Bogdan. *O sreći u gradovima*. Beograd: Prosveta, 2007.
- DOSKIJDIS 1982: DOKSIJDIS, Konstantinos. *Čovek i grad*. Beograd: Nolit, 1982.
- KALVINO 1995: KALVINO, Italo, *Nevidljivi gradovi*. Beograd: Plato, 1995.
- LEFEVR 2011: LEFEVR, Anri. „Pravo na grad”, u: BOJANIĆ, Petar, ĐOKIĆ, Vladan (prir.). *Misliti grad*, Beograd: Univerzitet u Beogradu, Arhitektonski fakultet, str. 104–105, 2011.
- MAMFORD 2001: MAMFORD, Luis. *Grad u istoriji: Njegov postanak, njegovo menjanje, njegovi izgledi*, Beograd: BOOK, MARSO, 2001.
- OŽE 2005: OŽE, Mark. *Nemesta: Uvod u antropologiju nadmodernosti*, Beograd: Biblioteka XX vek, 2005.
- ĆOSIĆ VUKIĆ 2005: ĆOSIĆ VUKIĆ, Ana. „Sa staništa brezovih dedova Milosava Tešića”, u: MIRKOV, Nada (ur.). *Poezija Milosava Tešića: zbornik radova*, Beograd: Zadužbina „Desanka Maksimović”, str. 81–93, 2005. [orig.] БОСИЋ ВУКИЋ Ана. „Са станишта брезових дедова Милосава Тешића”, у: МИРКОВ, Нада (ур.). *Поезија Милосава Тешића: зборник радова*, Београд: Задужбина „Десанка Максимовић”, стр. 81–93, 2005.

Извор

- TEŠIĆ 2002: TEŠIĆ, Milosav. *Sa staništa brezovih dedova*. Kraljevo: Narodna biblioteka „Stefan Prvovenčani”, 2002. [orig.] ТЕШИЋ, Милосав. *Са станишта брезових дедова*. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2002.
- TEŠIĆ 2022: TEŠIĆ, Milosav. *Susreti sa stvaraočima: Razgovor sa Milosavom Tešićem, pesnikom*. Kragujevac, održano 30. 5. 2022.

Milica B. Mojsilović

TOWN(S) IN THE LYRICAL WRITINGS OF MILOSAV TEŠIĆ

Summary

The main intention of the work is to look at the problematic relationship between the lyrical subject and the town on the example of Milosav Tešić's lyrical writings *From the habitat of birch grandfathers*. In the mentioned part, the town is presented as the antipode of the homeland, so it was initially marked as a negative entity. The lyrical subject strives to strengthen his authentic existence, which is threatened in the urban environment, by returning to the nature of his native land. However, within the structure of lyrical writings, it is possible to see the formation of another, completely differently conceived town.

Keywords: Milosav Tešić, From the habitat of birch grandfathers, town, nature, homeland, imagination, Bogdan Bogdanović

